

1 7-16

77

Handwritten text: *Handwritten* / 106
EP-023-02

יחידת לימוד בנושא: שאלות ותשובות (שו"ת)

בגטו קובנה בתקופת השואה

מהדורה ניסויית

(חוברת למורה)

כתב: אפרים קיי

(תמונת השער לקוחה מתוך אוסף של אלכסנדר ברנפס, גטו ורשה, המצוי בארכיון התמונות ביד ושם)

יד ושם • ירושלים • תש"ן

עריכה לשונית : עדינה דרכסלר

חדפסה : אורה מאושר

© 1990 כל הזכויות שמורות

להוצאת "יד ושם", ירושלים

תוכן העניינים

1. מטרות ושלבי היחידה
עמ' 1
 2. הקדמה לספרות שאלות ותשובות - שלב - א
עמ' 4
 3. תמונת העיר קובנה
עמ' 6
 4. תיאור קצר של תולדות יהודי קובנה עד 1941
עמ' 7
 5. הפוגרום ביהודי קובנה 25-26 ביוני 1941,
מתוך ספרו של הרב אשרי.
עמ' 9
 6. מפה - אירופה המרכזית - 1939
עמ' 11
 7. מפה - המדינות הבליטיות - 1939
עמ' 12
 8. מפה - הפלישה הגרמנית לרוסיה והתכנית לרצח
המוני, 22 ביוני 1941
עמ' 13
 9. מפה - יהודים שנטבחו בין 22 ביוני ל-16 ביולי 1941
עמ' 14
 10. דף העבודה - שלב - ב
עמ' 15
 11. השאלות: - שלב - ג
עמ' 16
- שאלה I: "אם מותר להכניס עצמו לספק
סכנה כדי להציל חבירו מודאי סכנה".**
12. תשובתו של הרב אשרי.
עמ' 20
 13. מפה - גטו קובנה
(מתוך הספר: קובנה היהודית בחורבנה, לייב גרפונקל)
עמ' 22
 14. תמונה - גטו קובנה
(מתוך הספר: קובנה היהודית בחורבנה)
עמ' 23
 15. שאלה II: "בדין הצלת עצמו על ידי
תעודת עכו"ם"
עמ' 24
 16. תשובתו של הרב אשרי.
עמ' 26

הקדמה – שלב – א

ספרות שאלות ותשובות (שו"ת) מכילה את כל פסקי ההלכה הכתובים שנתנו חכמי ההלכה לשאלות שנשלחו אליהם בכתב, לאחר תקופת התלמוד (המאה 5-6) ועד עצם היום הזה. שו"ת נשאלו גם בתקופת התנאים והאמוראים, אבל עד חתימת התלמוד (במאה 6) שובצו בתלמוד (היו חלק בלתי נפרד מתכניו), על-פי נושאי המסכתות והפרקים. רק מתקופת הגאונים ואילך (בבבל – מאות 11-7), מופיעות השו"ת כתחום ספרותי בפני עצמו.

על היחס שבין ספרות שו"ת לספרות הפוסקים, כתב פרופ' מנחם אילון בספרו "המשפט העברי":

"סחבר ספר הלכות והפוסקים מגיע למסקנתו דרך העיון המופשט בחומר ההלכתי המצוי לפניו, אשר ממנו הוא מסיק את מסקנתו... לעומת זאת, בשאלה ובתשובה עומד המעיין בעיוספה של סמיאות משפטית חיה, כשהוא מאיץ לעבודות ולטענות שבמי הצדדים לדון וכשהוא מלווה את חכם – ההלכה בכל שלב משלבי עיונו המשפטי. הלומד והחוקר, בעייתם בשאלה ובתשובה, הרי הם נתונים בעולם היצירה, לפני ולפנים של המעבדה; הם שותפים לסיון וליצירה, נוטלים חלקים בניתוח משפטי סקיף ומעמיק, שומעים תיאור אוביקטיבי של רקע כלכלי וחברתי המשולב בדיון ההלכתי ומאזינים לרמזים שקופים או סמויים על לבטיו והופשויו של חכם ההלכה המציאת הכרעה ומתרון משפטי הבנוי על יסוד העבר ועם זה הוא שמשפט את הצרכים המרובים של בני הדור".⁽¹⁾

ספרות השו"ת חשובה גם כמקור היסטורי, משום שהמשיב, ובמידת-מה גם השואל, "משיחין לעי תומם", בלא מגמתיות, ולפיכך העובדות ההיסטוריות המאזרות בדבריהם – מהימנות. ואלה התחומים שבהם עוסקות העובדות ההיסטוריות המתגלות בספרות זו:

- א. המעמד המדיני והמשפטי של היהודים.
- ב. מקומותיהם של הקהילות יהודיות שונות.
- ג. יחס היהודים כלפי הנוצרים בענייני כלכלה, חברה, אמונות ודעות.
- ד. מסדות המהלה.
- ה. ענייני שיטת ומסים.
- ו. מולקור.
- ז. גזרות ורדיפות.⁽²⁾

לפי ההשערה, יש בידינו כ-300,000 שאלות ותשובות – במלעלה מ-3,000 ספרים של מחברים שונים.⁽³⁾

מעט מאוד שו"תים, שנכתבו בתקופת השואה, הגיעו לידינו. הגזרות הקשות, הרדיפות וההשמדה, הקשו על השואלים והמשיבים כאחד, ומנעו מהם פעמים רבות מלמסור את השאלות ואת התשובות לידינו. הקובץ המקיף ביותר נכתב בידי הרב אפרים אשרי בגטו קובנה.

הרב אשרי כתב את תשובותיו על פיסות נייר וטמן אותן באדמה, מתוך תקווה, שאחרי המלחמה, יחזר ויגאלן. (תשובותיו מתפרשות על-פי התקופה שבין הכיבוש הנאצי של קובנה ביוני 1941 לאוגוסט 1944).

בזמן כלשהו מיוו הנאצים את הרב אשרי כאחראי על מחסן של ספרים של יהודים שנאספו בקובנה, והודות לכך היתה לו גישה לספרי יהדות ולספרות הרבנית והצליח לכתוב את תשובותיו המפורסות. הרב אשרי מעיד בספרו **ממעמקים**, שתשובותיו, שנכתבו בתקופת השואה, פורסמו כמעט בלא שניינים ותוספות.⁽⁴⁾

ס פ ר

שאלות ותשובות

ממעמקים

חלק ג'

מכיל בתוכו שאלות ותשובות וענינים שעמדו על הפרק
בימי הרב ואביון רח"ל של שנות תש"א-תש"ח בניטו
קובנא ע"י חיל המרכזים של היסודר ימ"ש.

רשמתי או בימי הוצעה ראשי דברים אלה למען יעמדו לזכרון
וה' יראה בעני עמו ולא נוסף לדאבה עוד

ס פ ר

„אמרי אפרים“

כולל חידושים וביאורים הערות והארות בסוגיות של מסכתות
ככא קמא, ככא מציעא, ככא בתרא.

ס א ת

אפרים בלא"א מוה"ר דוב ז"ל אשרי

רב בבית המדרש הגדול נוא יארק
ור"מ ומנהל ישיבת תורה ואמונה, ברונסק, נ. י.
מח"ס „דברי אפרים“ ושירת ממעקים חלק א—ב.

X

שנת תשכ"ט לס"ק נוא יארק

ממעמקים (4 כרכים) יצא לאור רק אחרי המלחמה, ב-1959, במקום מושבו של הרב אשרי, בניו יורק. (על חיבוריו הנוספים ראה רשימה בילוגרפית בסוף יחידה זו.) השו"תים ביחידה זו לקוחות מספרו של הרב אשרי ומעלות בעיות הלכתיות שונות הקשורות בקיום היהודי בגטו קובנא. ואף שקשה ללמוד מגטו אחד על משנהו, הדעת נותנת שבעיות דומות צצו גם בגטאות אחרים במזרח אירופה, ולכן אפשר לראות בשאלות האלו, על-כילפינים במקצתן, שאלות שיהודים רבים התחבטו בהן בתקופת השואה.

התלמידים מקבלים לידיהם את השאלות בלבד, כדי לאפשר להם להתמודד אתן ולהתחבט בהן ולגיע למסקנות בעצמם, ואחר-כך לאמת את דבריהם עם תשובותיו של הרב אשרי.